

УДК: 159.9.075

orcid.org/0000-0003-3814-4037

orcid.org/0000-0003-0701-4133

doi.org/10.5281/zenodo.1184465

Г.В. Попова, О.М. Грінченко
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут», м. Харків

ВИКОРИСТАННЯ МЕТАФОРИЧНИХ АСОЦІАТИВНИХ КАРТ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ: РЕЗУЛЬТАТИ АПРОБАЦІЇ КОУЧИНГОВОЇ КОЛОДИ «СУПЕРВІЗІЯ»

У статті представлено авторську розробку колоди метафоричних асоціативних карт «Супервізія», зорієнтовану на сферу професійної діяльності психологів. Проаналізовано результати апробації зазначеної колоди в якості інструменту діагностики особливостей професійного самовизначення студентів-психологів. Графічно зображено сфери асоціацій, думок та почуттів, що виникають у респондентів під час роботи із зазначеною колодою карт, а також розглянуто відповідність запропонованого матеріалу набутому життєвому досвіду студентів-психологів.

Ключові слова: професійна ідентичність, професійне самовизначення, студенти, психологи, навчання у ВНЗ, метафоричні асоціативні карти, МАК, супервізія.

Г.В. Попова, О.Н. Грінченко ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТАФОРИЧЕСКИХ АССОЦИАТИВНЫХ КАРТ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО САМООПРЕДЕЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ-ПСИХОЛОГОВ: РЕЗУЛЬТАТЫ АПРОБАЦИИ КОУЧИНГОВОЙ КОЛОДЫ «СУПЕРВИЗИЯ»

В статье представлена авторская разработка колоды метафорических ассоциативных карт «Супервизия», ориентированная на сферу профессиональной деятельности психологов. Проанализированы результаты апробации указанной колоды в качестве инструмента диагностики особенностей профессионального самоопределения студентов-психологов. Графически изображены сферы ассоциаций, мыслей и чувств, возникающих у респондентов при работе с указанной колодой карт, а также рассмотрено соответствие предложенного материала приобретенному жизненному опыту студентов-психологов.

Ключевые слова: профессиональная идентичность, профессиональное самоопределение, студенты, психологи, обучение в вузе, метафорические ассоциативные карты, МАК, супервизия.

G.V. Popova, O.M. Grinchenko

USE OF METAFORIC ASSOCIATIVE CARDS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION STUDENTS OF PSYCHOLOGY: RESULTS OF APPROBATION COUCHING CARDS "SUPERVISION"

The article presents the author's development of a pack of metaphorical associative cards "Survivision" focused on the field of professional activity of psychologists. The results of approbation of the specified deck have been analyzed as a tool for diagnosing the peculiarities of professional self-determination of students-psychologists. The areas of associations, thoughts and feelings that arose from respondents when working with the specified deck of cards are depicted graphically, and also the compatibility of the proposed material have been considered with the acquired life experience of students - psychologists.

Keywords: professional identity, professional self-determination, students, psychologists, university studies, metaphorical associative maps, MAC, supervision.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціально-економічні зміни сучасного суспільства висувають підвищені вимоги до професійної підготовки психологів-фахівців у період вузівського навчання, адже цей період характеризується сензитивністю до формування ціннісних орієнтирів, установок, професійної спрямованості, інтелекту та мотивації майбутнього професіонала, що є головними складовими професійного самовизначення. Професійне становлення майбутнього психолога – це цілісне психічне утворення, що включає конкретні установки і орієнтації, синтез особистих відносин і оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду, реальності і перспектив, а також власних домагань, що реалізуються в обраній сфері діяльності за обраним фахом. Враховуючи динамічність параметрів особистості і соціальних процесів, ми вважаємо професійне самовизначення не статичним феноменом, а багатоплановим, рухливим процесом, який супроводжує процес навчання і розвивається відповідно до етапів професійного розвитку особистості, у ході якого здійснюється корекція ціннісно-сміслові сфери, поєднаної з професійною діяльністю.

Професійне самовизначення студентів-психологів може бути пов'язаним з певними труднощами на всіх курсах навчання, зокрема з: проблемою вибору напряму майбутньої професійної діяльності, адаптацією до умов навчальної діяльності, що змінюються, освоєнням вимог обраної професії, формуванням відповідного до них власного образу професіонала тощо. Тому процес професійного навчання потребує вдосконалення і впровадження цілеспрямованого психологічного супроводу, шляхом розробки і застосування комплексної програм вдосконалення процесу професійного становлення на ранній стадії професіоналізації під час навчання у

ВНЗ. У цьому питанні особливу увагу слід приділяти залученню новітніх та нетривіальних методів роботи. Останнім часом набуває популярності такий універсальний інструмент роботи, як використання метафоричних асоціативних карт (МАК).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Робота з МАК сьогодні набуває все більшої популярності у світі, хоча свою історію використання асоціативні карти ведуть з 1975 року, коли світ побачила колода МАК під назвою «ОН», що складалася з міні-картин канадського художника Е. Рамана, які психотерапевт М. Егетмейер використав для сприяння ведення більш відвертих розмов у роботі зі своїми клієнтами. У подальшому МАК отримали великий попит і вагоме значення, що призвело до поширення цього виду роботи завдяки створенню та поширенню таких важливих колод, як СОРЕ (створена у співпраці психотерапевта із Ізраїлю О. Аялона та художника з Росії М. Лук'янової, ініціатор проекту карт – М. Егетмайер, німецький редактор та видавець, Personita (намальована художниками Е. Раманом та М. Лук'яновою), та багато ін. Сьогодні успішно використовують цей метод роботи в Росії такі вчені, як Л. Тальпіс, Н. Нелідова, О. Копитін, О. Рассказова (стаття «Метафорические ассоциативные карты как инструмент в работе практического психолога»); в Білорусі – О. Горобченко, Л. Степанова, в Україні – О. Морозовська, Р. Ткач, В. Инжир, Г. Попова, Н. Мілорадова. З'являються все нові колоди, зокрема «Роботи», «Из сундука прошлого» (худ. Н. Чакветадзе), «Пряжа Мами Шамана» Я. Морі, «Зверские отношения» К. Мілютіної тощо. Спеціалісти, що працюють з метафоричними картами, підкреслюють, що МАК мають глибинне теоретичне підґрунтя. Це і теорія вільних асоціацій З. Фрейда, і його ж погляд на людину, як єдність трьох елементів: природне «я» – носій плотських бажань – підсвідомість, раціональне «я» – свідомість, моральне «я» – надсвідомість; і поняття архетипів, на які посилався К.-Г. Юнг, який, до речі, пропонував пояснити й питання історії через призму позасвідомої діяльності людської душі.

Отже, МАК – це зручний проєктивний метод як групової, так і індивідуальної роботи, який дозволяє працювати одночасно і з емоційними, і з когнітивними сферами особистості шляхом інтерпретацій зображень, які не оцінюються, як правильні чи помилкові. Саме тому для діагностики особливостей професійного самовизначення студентів-психологів з метою подальшої оптимізації цього процесу ми і створили коучингову колоду МАК «Супервізія» і провели апробацію на майбутніх фахівцях зазначеного профілю.

Мета статті – проаналізувати результати апробації супервізійної колоди метафоричних асоціативних карт як інструменту діагностики особливостей професійного самовизначення студентів-психологів і готовності

до професійного надання психологічної допомоги та інших професійних дій на майбутніх фахівцях зазначеного профілю.

Виклад основного матеріалу. Створена нами коучингова колода МАК «Супервізія» є сучасним інструментом у проведенні діагностичної та корекційної роботи зі студентами-психологами, що є, адже дозволяє створити сприятливі й комфортні умови для саморозкриття й самопізнання, реалізувати діалог між внутрішнім та зовнішнім, виявити глибинні проблеми й вивести їх на перший план.

Вона орієнтована на роботу зі студентами-психологами в сфері питань професійного самовизначення, адже її використання дозволяє:

- визначити особливості професійного самовизначення і зміст уявлень стосовно себе, як майбутнього професіонала;
- окреслити коло проблем, що виникли у студента-психолога під час професіоналізації;
- проаналізувати основні проблемні питання, що стосуються здійснення власного вибору;
- визначити шляхи розв'язання виявлених проблем;

Таким чином, коучингову колоду «Супервізія» можна використовувати як засіб оптимізації процесу самовизначення майбутніх фахівців з метою перешкодження виникненню певних ускладнень на шляху професійного становлення й самовизначення.

Опис колоди. Запропонована нами колода складається з 45 карток з малюнками, на яких зображені основні види та форми професійної діяльності психолога (шкільний психолог, психолог-консультант, психотерапевт тощо), значущі сфери людського життя (сімейна, професійна, навчальна тощо), містяться малюнки, які демонструють різноманітні емоційні забарвлення, типові ситуації та клієнтів, з якими стикається практикуючий фахівець, а також схеми соціальної взаємодії між людьми і розподілення соціальних ролей у групі. Рефлексивне сприйняття та інтерпретація зображених на картках емоцій, визначення типів клієнтів та професійних запитів, з якими вони можуть звертатися до майбутніх фахівців, уявлення можливих ситуацій, з якими можуть зустрітися майбутні фахівці у своїй професійній діяльності, усвідомлення почуттів стосовно власної відповідності вимогам обраної професії та успішності їх виконання складають загальну «картину» уявлень студентів-психологів стосовно обраної професії, які формуються в них під час навчання у ВНЗ.

Результати апробації колоди МАК серед студентів-психологів (аналіз асоціативного сприйняття студентами-психологами змісту колоди МАК щодо процесу професійного самовизначення).

В апробації супервізійної колоди МАК взяли участь студенти-психологи четвертого курсу навчання кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. академіка І.А. Зязюна Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» (НТУ «ХПІ»). Респондентам було запропоновано ознайомитися з колодою, яка складається з 45 карток-малюнків, що ілюструють різні сторони професійної діяльності психологів, та заповнити анкету, яка містила наступні п'ять питань:

1. Що Ви бачите на картинці?
2. Які вона викликає у Вас почуття?
3. Які у Вас виникають думки та висновки?
4. Про що Ви згадали?
5. Як зображення стосується особисто Вас?

При опрацюванні отриманих результати, відповіді на перше питання були розподілені на чотири основні життєві сфери, з якими виникли асоціації респондентів: професійна, навчальна, особистісна та рефлексивна.

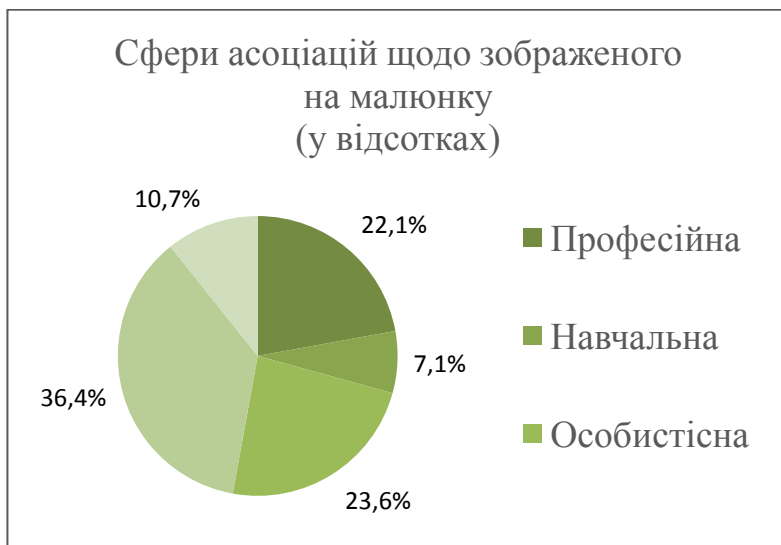

Рис. 1. Сфери асоціацій щодо зображеного на малюнку.

Частину респондентів, яка не змогла чітко визначитися зі сферою асоціацій та обмежилась формальним описом самого зображення, ми віднесли до категорії «без інтерпретації». Графічно сфери асоціацій щодо зображеного на малюнку представлено на Рис.1.

36,4% респондентів інтерпретували зображення в рефлексивному ключі – описували емоційний стан персонажів ілюстрацій, а також визначали, співвідносили побачене з існуючими психологічними явищами, почуттями (я бачу егоїстичну людину, тут зображено підтримку, засудження тощо).

23,6% опитуваних асоціювали та співвідносили зображення з власним особистим життям (підкування родини, нелегко бути дівчиною, я бачу свої взаємини з коханою людиною).

22,1% респондентів інтерпретували зображення відповідно до обраної професійної діяльності психолога (зображено тренінг, група підтримки, сеанс у психотерапевта тощо).

У 7,1% студентів-психологів при перегляді зображень виникали асоціації з навчальним процесом, вони інтерпретували малюнки відповідно до набутих під час навчання професійних знань (я бачу сам процес навчання, це мої думки на парі, основи тайм-менеджменту, керування групою людей тощо).

10,7% опитуваних виявили певні труднощі в інтерпретації малюнків, тому вони залишили лише описові характеристики зображень (чоловік із заплещеними очима, дівчина стоїть на скелі, годинник та ліжко тощо).

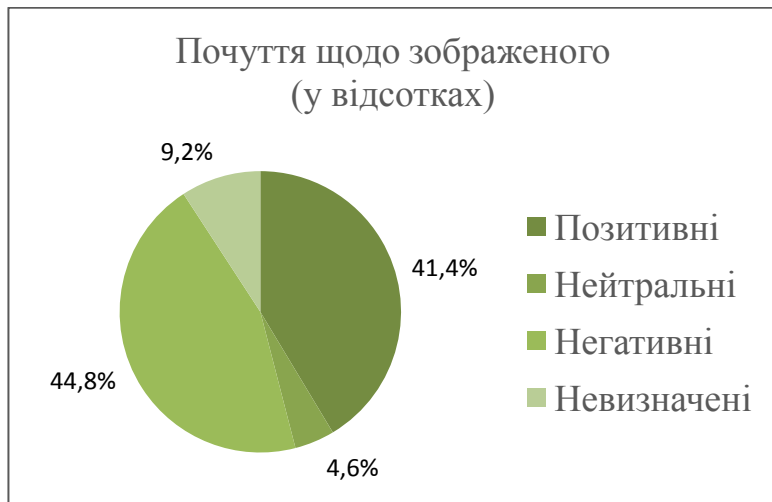

Рис. 2. Почуття щодо зображеного на малюнку.

Відповіді на друге питання розглядалися з розподілом та наголосом на позитивні та негативні почуття, які виникли у респондентів при перег-

ляді зображень. Зазначимо, що також були отримані відповіді нейтрального та невизначеного характеру щодо емоційного забарвлення (Рис.2).

У 44,8% респондентів при перегляді зображень були наявні нейтральні емоції, позбавлені позитивного чи негативного забарвлення (ніяких почуттів, нічого особливого тощо).

41,4% респондентів при перегляді й опрацюванні поданих зображень оцінили своє ставлення як позитивне (відчуваю добро, теплі почуття, радість та задоволення, тощо).

у 4,6% студентів малюнки викликали негативні відчуття (мені стає сумно, я відчуваю накопичення неприємності, бачу злість та задрощі тощо).

9,2% респондентів не змогли віднести власні емоції при перегляді й оцінці малюнків до позитивних чи негативних, тому подібну реакцію ми визнали як невизначене ставлення респондентів (не зрозуміло, нічого не прийшло в голову).

Думки, що виникали у респондентів, і висновки, які вони робили, мали приналежність до професійної та особистісної сфер, а також описували позитивне чи негативне сприйняття змальованого (рис.3).

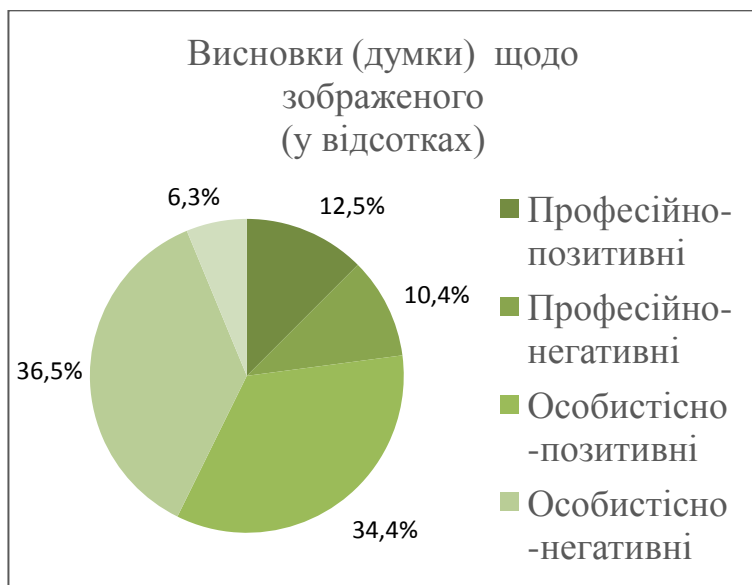

Рис. 3. Висновки (думки) щодо зображеного на малюнку.

У 10,4 % студентів зображення викликали асоціації, що стосуються професійної сфери життя і мають негативне емоційне забарвлення. На

нашу думку, це пояснюється тим, що малюнки відбивають актуальні переживання та сумніви респондентів стосовно правильності обраного шляху (здається, психологічне консультування – не моє), відсутність остаточно визначеного напрямку подальшого професійного становлення (я намагаюсь вибрати правильний шлях, що відповідає моїм інтересам), а також страхи стосовно професійного майбутнього (мені тривожно через невизначеність кар'єрного майбутнього), затребуваність обраної професії та її матеріальне забезпечення (я ще не визначився з тим, який вид психологічної допомоги приносить більше грошей) та власної відповідності вимогам праці (хвилююся, що не зможу допомагати людям, які до мене звернуться).

У 12,5% опитаних студентів малюнки викликають асоціації стосовно професійної сфери життя, які підкріплені позитивним емоційним забарвленням і відображають впевненість у гідному подальшому виконанні своїх професійних обов'язків (кожний клієнт особливий, я зможу знайти підхід до кожного), впевненість, що обрана професія допоможе у вирішенні власних питань (допомагаючи іншим, я допоможу собі), позитивне бачення самореалізації в обраній сфері діяльності (я буду щасливою людиною, працюючи за обраною професією).

У 34,4% студентів зображення викликають асоціації з особистісною сферою життя, які підкріплені позитивним емоційним забарвленням (веселі спогади, пов'язані з товариськими зустрічами, теплі родинні стосунки, особисте щастя у власних руках).

Результати 36,5% опитаних показали, що малюнки викликають у студентів асоціації з особистісною сферою життя, які підкріплені негативним емоційним забарвленням (важкі взаємини з оточенням, необхідність залагодити свої власні справи, самотність та розчарування в людях, зневіра). Це не є поганим показником, адже наявність таких асоціацій свідчить про відповідність малюнків актуальним емоційним переживанням респондентів.

І лише 6,3% опитуваних при інтерпретації зображень малюнків зазначили невизначені думки (не виникає ніяких конкретних думок при перегляді, важко зрозуміти, нічого поганого чи доброго не можу сказати тощо).

Цікавими і вагомими показниками стали відповіді на четверте питання, яке стосувалося спогадів респондентів. Результати були розподілені з точки зору відповідності зображень набутому життєвому досвіду і сферам, яких стосуються спогади (Рис.4). При перегляді малюнків 39,3% опитаних відзначили відповідність зображень актуальним професійним питанням майбутніх фахівців (я бачу шляхи реалізації в обраній професії),

а також їх відповідність набутому професійному досвіду (це нагадує мое ведення групової роботи).

Рис. 4. Відповідність набутому життєвому досвіду.

У 46,4% студентів малюнки викликають асоціації з особистою сферою життєвих спогадів (я бачу своє дитинство, зображені мої відносини з коханою людиною, це нагадує про мою родину та друзів тощо).

8,9% студентів у малюнках побачили відображення ситуацій з навчального процесу (ситуація на заняттях з психології, я в ролі студента, що відвідує заняття).

У 5,4% опитуваних малюнки не викликали асоціацій із жодною сферою життя (це не про мене, не визначився тощо).

Аналізуючи відповіді на п'яте питання, які відображують думку студентів щодо того, чи стосуються зображення на картках їх особисто, було визначено п'ять сфер особистісних асоціацій: професійна, сімейна, навчальна, особисті стосунки та дозволя.

Малюнки на картках розробленої нами колоди найбільш відображають, на думку студентів-психологів, їх професійну сферу життя (36%).

Друге місце посідає навчальна діяльність (22%), на третьому – родинна (20%), далі – особистісна (14%), а найменше – дозвілля (8%). Графічно ці результати представлено на Рис.5.

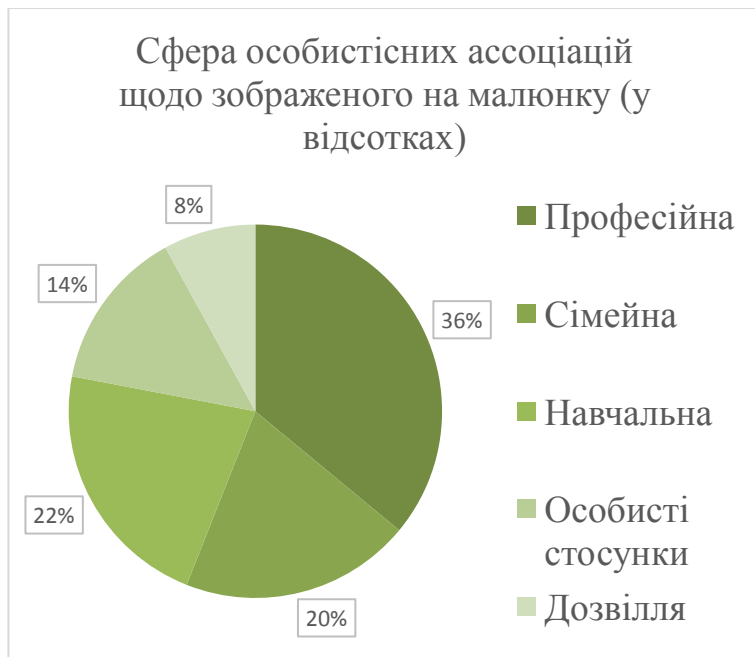

Рис. 5. Сфера особистісних асоціацій щодо зображеного на малюнках.

Узагальнюючи наведені вище результати, ми можемо відзначити, що переважна більшість студентів-психологів вбачає у запропонованій колоді МАК відображення професійної сфери. Під час інтерпретації запропонованих на малюнках ситуацій, респонденти надавали опис професійної діяльності психолога, зосереджуючись на основних її аспектах, спиралися на особистісні спогади, власний життєвий досвід, а також отримані під час навчання та роботи за фахом знань. Більшість асоціацій стосується професійної та навчальної сфер життя. Щодо аналізу емоцій і почуттів, котрі викликає зображення на картах, бачимо, що більшість опитаних відчували позитивні емоції при роботі з картами, незначна частина опитаних зберегли нейтралітет в емоційній оцінці. Натомість незначна кількість опитаних відчула певні складнощі в роботі з малюнками, що може бути пов'язано з відчуттям особистої неготовності аналізувати рі-

вень своєї підготовки, або з відсутністю готовності до такого нового методу роботи із застосуванням МАК.

Висновки. У навчальній діяльності майбутніх психологів важливо враховувати рівень сформованості професійної ідентичності та самовизначення, адже це безпосередньо пов'язано з питаннями рівня засвоєння базових знань на етапі навчання у ВНЗ і з подальшою самореалізацією в майбутній професійній царині. Аналіз навчального процесу у ВНЗ з питань професіоналізації показав, що він, при тому, що надає особливий характер змісту, структурі і динаміці професійного самовизначення, супроводжується кризою професійного вибору або кризою професійного самовизначення, що вказує на необхідність соціально-психологічної підтримки студентів. До моменту завершення навчання у студентів формується позитивне, невизначене або негативне ставлення до професії, що свідчить про рівень їх професійного самовизначення. Виявлені труднощі професійного самовизначення студентів показали необхідність проведення цілеспрямованої, пролонгованої роботи, спрямованої на оптимізацію професійного самовизначення студентів – психологів і формування навичок рефлексії та професійної самосвідомості. Робота з МАК сприяє цілеспрямованому розкриттю внутрішнього світу кожного учасника, виявленню його проблемних зон за допомогою окреслених асоціативних образів в колі сприйняття професійних ситуацій, пробудженню внутрішніх ресурсів до розуміння проблем і подальшого їх здолання шляхом вільного виявлення емоцій, викладу думок і вивільненні підсвідомих образів.

Запропоновану нами коучингову колоду МАК «Супервізія», яка орієнтована на роботу у сфері питань професійного самовизначення, було апробовано на студентах-психологах НТУ "ХПІ". Визначено, що асоціативні карти є ефективним інструментом у проведенні роботи з оптимізації професійного самовизначення студентів-психологів, яка безпосередньо пов'язана з проблемами оволодіння і подальшого управління власною професійною діяльністю та особистим професійним розвитком і дозволяє: виявити та визначити коло проблем, з якими студенти стикаються під час професіоналізації; визначити шляхи їх вирішення; простежити особливості професійних уявлень за допомогою аналізу підсвідомих метафоричних асоціацій; активізувати внутрішні ресурси для самовизначення та саморозвитку, а також створити сприятливі і комфортні умови для самопізнання, що сприяє вільному виявленню емоцій та викладу думок.

Використовувати коучингову колоду МАК «Супервізія» у процесі оптимізації професійного самовизначення студентів-психологів можна разом з іншими, більш традиційними видами роботи, адже вирішення питань самовизначення й професійної самоідентифікації потребує осучаснення методів роботи у навчальному процесі ВНЗ, їх оптимізації. Запро-

понована колода дозволяє визначити та опрацювати емоційні блоки у професійній сфері, виявити зацікавленість певним професійним напрямом роботи, а також допомогти побудувати конкретні плани щодо майбутньої професійної діяльності. Все це створює безпечний емоційний фон, контекст для моделювання й пошуку рішень. Даний вид діяльності дозволяє моделювати й досліджувати різноманітні процеси, ситуації з минулого або (і в більшій мірі) майбутнього, знаходити метафоричні образи відповідей(відбувається структурування й осмислення процесів). Цінність запропонованої нами колоди полягає в тому, що вона орієнтована на сферу професійної діяльності психологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Бурлачук Л. Ф. Введение в проективную психодиагностику. К.: Вища школа, 1998. 48 с.
- 2.Панок В., Титаренко Т., Чепелева Н. та ін. Основи практичної психології. Підручник. К.: Либідь, 1999. 536 с.
- 3.Попова Г.В., Милорадова Н.Э. Метафорические ассоциативные карты в работе практического психолога: методика и практика. Х.: Стиль-Издат, 2016. 223 с.
- 4.Попова Г.В., Милорадова Н.Э. Метафорические ассоциативные карты как инструмент психологического консультирования. *Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Психологія*. Вип.50. Х.: ХНПУ, 2015. С. 167-177.
- 5.Пряжников Н.С. Профессиональное и личностное самоопределение. М: Институт практической психологии; Воронеж: МОДЭК, 1996. 256 с.
- 6.Трунов Д. Использование метафор в психотерапевтической работе. *Журнал практического психолога*. 1997. № 1. С. 14-20.
- 7.Фабрічева М. Метафоричні карти, як можливість читати несвідоме. Методична книга-посібник. Електронна книга / PDF / А-5. 100 с.
- 8.Хомуленко Т.Б., Фоменко К.І., Верещинська Я.В. Естетичний компонент соціальної перцепції суб'єкта діяльності: монографія. Харків: Вид-во «Діса плюс», 2016. 166 с.
- 9.Шнейдер Л.Б. Профессиональная идентичность: монография. М.: МОСУ, 2001. 272 с.
- 10.Юнг К.-Г. Подход к бессознательному. *Архетип и символ*. М., Ренессанс, 1991. 65 с.

1.Burlachuk L.F. Vvedenie v proektivnuju psihodiagnostiku. K.: Vishha shkola, 1998. 48 s.

2.Panok V., Titarenko T., Chepeleva N. ta in. Osnovi praktichnoї psihologii. Pidruchnik. K.: Libid', 1999. 536 s.

3.Popova G.V., Miloradova N.Je. Metaforicheskie associativnye karty v rabote prakticheskogo psihologa: metodika i praktika. H.: Stil'-Izdat, 2016. 223 s.

4. Popova G.V., Miloradova N.Je. Metaforicheskie asociativnye karty kak instrument psihologicheskogo konsul'tirovanija. *Visnik HNPU imeni G.S. Skovorodi. Psihologija*. Vip.50. H.: HNPU, 2015. S. 167-177.
5. Prjazhnikov N.S. Professional'noe i lichnostnoe samoopredelenie. M: Institut prakticheskoy psihologii; Voronezh: MODJeK, 1996. 256 s.
6. Trunov D. Ispol'zovanie metafor v psihoterapevticheskoj rabote. *Zhurnal prakticheskogo psihologa*. 1997. № 1. S. 14-20.
7. Fabricheva M. Metaforichni karti, jak mozhlivist' chitati nesvidome / Metodichna kniga-posibnik. Elektronna kniga / PDF / A-5. 100 s.
8. Khomulenko T.B., Fomenko K.Í., Vereshchins'ka Ya.V. Yestetichnij komponent sotsial'noï pertseptsii sub'ekta diyal'nosti: monografija. Kharkiv: Vid-vo «Dísa plyus», 2016. 166 s.
9. Shnejder L.B. Professional'naja identichnost': monografija. M.: MOSU, 2001. 272 s.
10. Jung K.-G. Podhod k bessoznatel'nomu. *Arhetip i simvol*. M., Renessans, 1991. 65 s.

Надійшла до редколегії 19.12.2017 р.